

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРІЕ

ИЗСЛЕДВАННЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ XIII

ФОЛЬКЛОР І ФОЛЬКЛОРИЗМ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ В КУЛЬТУРІ БОЛГАР УКРАЇНИ

Інна Щербіна, Надія Мілева, Ніна Бундєва

Загальносвітовий процес культурної еволюції початку XXI століття супроводжується складною взаємодією новаторства та традицій у всіх сферах культури і мистецтва, який приводить до пізнання нових естетичних парадигм через призму усвідомлення етнокультурних надбань минулого і сьогодення. В області духовної культури помітне місце займає зростаючий інтерес широких мас, особливо молоді, до вивчення народної традиційної культури, виявляється відповідна зацікавленість щодо її збереження та опанування [наприклад: 12; 13], зокрема в пасивно-побутовій формі існування [наприклад: 2]. Вдосконалюється фахова методологія реконструкції та інтерпретації доісторичної архаїки, автентичних матеріалів, етнокультурних традицій. При цьому відбувається процес різноманітного переосмислення фольклору від автентичної вторинної репрезентації [наприклад: 4] до жанрово-стильової переорієнтації, інваріантності та якісної модифікації, органічного синтезу кількох протилежних жанрів, стилів і традиційних культур, зокрема у сфері шоу-бізнесу. Наприклад: болгарська співачка Галина Пенєва Іванова, яка відома під артистичним псевдонімом GLORIA, у власному поп-фольк стилі на високому професійному рівні популяризує болгарські народні пісні, такі як Коленда [6]. Про це свідчить як академічні та традиційні, так і креативні репрезентації художніх творів. Зокрема цікавою є етно-ф'южн композиція «Капітан Петко Воевода» у виконанні болгарської групи «Лот Лориєн» і етно-імпровізатора на дерев'яному духовому інструменті кавал – Теодосія Спасіва у запису концертного альбому «На живо від Охрид», яка присвячена національному герою-визволи-

телю Болгарії – Петко Киркову (Каракирков, Кирьяков) Калоянову (1844 – 1900) [11].

Традиційна культура народів багатонаціональної України – явище складне і самобутнє. Її коріння простягаються у глибині тисячоліття, а специфічні національні риси, з яскраво вираженими локальними субетнокультурними характеристиками, обумовлені історичними співвідношеннями з сусідніми державами та етносами, довготривалою боротьбою за незалежність, природним збереженням духовної самоідентичності. Нині етнокультура народів України активно побутує в трансформованому вигляді і характеризується досить стійкими етнічними компонентами. [10. с. 107-108].

У складі етнічної структури Української держави, болгари за своєю чисельністю, складають 0,4% населення України поступаючись лише українцям, росіянам, білорусам, молдаванам та кримським татарам. Представники болгарського народу України мешкають у АР Крим, Одеській, Запорізькій, Миколаївській, Херсонській, Донецькій, Кіровоградській, Харківській, Київській, Рівненській, Волинській, Тернопільській, Житомирській, Хмельницькій, Сумській, Івано-франківській, Полтавській, Дніпровській областях, тощо. [6; 10, с. 46-47]. Для них традиції предків, й нині є важливою частиною як особистого, так і суспільного життя [наприклад: 5; 7; 10], особливо ті, що відзначаються в колі сім'ї, оскільки участь в родинних ритуалах було завжди святим обов'язком, «покладеної» предками. Тому природно, що нині відбувається активний процес відродження та розвитку етнокультури болгар в Україні, на різних рівнях, зокрема через громадські об'єднання, такі як Асоціація болгар в Україні, територіальні громади в місцях компактного та дисперсного проживання болгар [6; 10, с. 191-280; 15]. При цьому, методологія заохочення до вивчення й опанування етнодуховного досвіду в сучасному полікультурному суспільстві України – багатосляхева.

Заклади освіти та культури залучають до освітянського та художньо-творчого процесу фахівці з Болгарії, а викладачів, культурних діячів та молодь делегує на історичну батьківщину на навчання та до участі у культурних заходах, зокрема мистецьких, наприклад: до дитячо-юнацького конкурсу співу «Прехврѣкна птах – 20 », який організувала Державна агенція болгар за кордоном, для дітей і підлітків з болгарських громад, які мешкають за межами республіки Болгарія.

Безумовно, що такі заходи щодо етнодуховного виховання етнічних болгар України мають відповідний позитивний результат.

Залучення засобів масової інформації, зокрема радіо і телебачення, фахова підготовка тематичних культурно-просвітницьких заходів, наприклад, таких, як телерадіопрограма «Роден край» Гани Пеневой на Одещині; регулярне видання газет «Роден край» (додаток до «Голосу України»), «Україна: българско обозрение» (офіційне видання Асоціації болгарських товариств і організацій України), «Извор» (Кримське болгарське товариство ім. Паісія Хілендарського), «Българите: вчера, днес, утре» (видається за сприянням Одеської обласної ради та Одеської обласної державної адміністрації); організація конкурсів та фестивалів, таких як «Всеукраїнски български собор» (Асоціація болгар в Україні), «Български срещи» (Крим, 2006-2011), «Роднина» (Собор болгар Таврії), «Извор» (м. Бердянск), «Младост» (приазовський болгарський дитячо-юнацький фестиваль), «Да трепне българско сердце» (м. Ізмаїл), «Българи да си останем» (Бесорабия), «Буджакско надсвирване», «Феерия талантов Бессарабии», тощо – сприяють популяризації болгарської культури в Україні не лише серед етнічних болгар, а і серед представників інших народів України.

Доречі, слід зазначити, що в самої Болгарії, у цьому напрямку проводиться величезна робота, і такі традиційні болгарські видовища, як болгарські карнавали «Кукери», що справляють за старими звичаями між Месни і Сирни заговезни в східній Болгарії та між Коледа і Богоявление в західній Болгарії, або фестиваль маскарадної ігри «Сурва» (Перник), нині є достатньо відомими і приваблюють велику кількість глядачів як з самої Болгарії, так і з різних країн світу, що обумовлює тенденцію прискореного наповнення аутентики комерційним фольклоризмом, зокрема в несторіанських танцях на вулях, які сьогодні є візитною карткою Болгарії для туристів. Організатори таких конкурсів і фестивалів, як «Несебрски Накит», «Радост на брега», «Слънце – Радост – Красота», «Несебър – Остров на изкуствата», «Българска роза», регулярно запрошують болгарські та закордонні колективи прийняти участь. Фольклорний центр Болгарського мистецтва «Нестия» активно працює в рамках міжнародної діяльності в організації і проведенні міжнародних фольклорних фестивалів і конкурсів для дитячих та молодіжних колективів. Головним завданням міжнародного фольклорного інтерфорума «Нестия – чорне море» – здійснення культурного обміну між болгарськими та закордонними учасниками, підтримка талановитих дітей та молоді у реалізації їх творчого потенціалу.

Проте, така тенденція збереження традиційного фольклору поступово призводить до певної стандартизації та академізації

художньо-творчої традиції, нівелюючи місцеві особливості і одночасно сприяє феномену широкого використання народної пісенно-танцювального матеріалу на сімейних, корпоративних та масових святах, ді-джеями на дискотеках. При цьому слід звернути увагу на те, що стародавній етнодуховний досвід болгарського народу тісно переплітається з язичницькими віруваннями та святами православного християнства, які комуністична влада цілеспрямовано намагалася знищити, відокремити від релігійної складової, а календарно-обрядову, родинну та соціально-побутову традиційну культуру замінити штучним нашаруванням «яскравої показовості», що привело, в мистецтві, до так званого «народного академізму». При цьому, слід підкреслити, що в художній творчості визначеного напрямку мистецтва сформувалися відповідні канони, які дозволяють унікати «кітчевої» та «псевдонародної» виконавської інтерпретації і на високому професійному рівні репрезентувати найкращі здобутки традиційної «мусичної» та «пластичної» культури болгарського народу [Наприклад: 1].

Нині в традиційній культурі болгар України звичаї, що відзначалися в колі сім'ї згідно календарю родинних та суспільних свят – активно зберігаються і шануються в пасивно-побутовій формі, оскільки «...саме під час таких свят збирався весь рід і обмінювалися новинами та будували плани... Ми їх не просто вшануємо і дотримуємося, а й усвідомлюємо їхню важливість для збереження нашого народу» [8, 3. Петрова О. В.]. Тому не дивно, що найкраще збережено традиції національної кухні та національного застілля [Наприклад: 5; 17].

Тобто, саме календар історично став віддзеркаленням як етнокультурного минулого болгар і їх взаємовідносин з сусідами, так і сучасного буття, в основі якого лежить загальний для всіх православних відлік часу – дванадцять великих свят, а також дні пам'яті святих і мучеників та безліч варіантів, які є результатами запозичень з культур сусідніх народів – молдаван, гагаузів, українців, які на сьогодні дуже тісно пов'язані між собою утворивши складний самобутній комплекс календарних ритуалів.

Улюбленими народом є зимові свята. Саме з наступом зими, опісля трудового літа та осені болгарі дуже працювито та вміло поєднують відпочинок з роботою. Чоловіки господарюють на подвір'ї, а жінки беруться за різні роботи, що сприяють сімейному затишку та комфорту – в'яжуть, вишивають, де які навіть прядуть та займаються ткацтвом (див. фото 1, 2, 3) [5; 8; 10; 14].

В дні, коли наступають свята, кожна родина відправляє традиційні ритуали, оскільки мали віру, що дотримання табу збереже людину від «нечистої сили» та інших неприємностей [8, 1. Єфименко О. Г.].

Починали святкування з 13 грудня – *Андреевден або Чесанден*. Оскільки за християнським календарем день апостола Андрія Первозданного припадає на час суворого передріздвяного посту – готували тільки постні страви, варили кукурудзу, квасолу. У деяких болгарських селах України, як розвага, збереглися стародавні балканські рудименти етнодипломатії та етноконфліктології святкування, які активно функціонували у болгарському середовищі на землях сучасної України ще у першому десятилітті ХХ століття і мали дуже важливе соціально-етноюридичне значення. Тобто, цей день відзначали як «день часнику». Хлопці демонстрували всій громаді поселення та своїй обраниці свою готовність до одруження, а дівчата, яким не подобалися залицяльники, мали право причепити на шапку або до одягу часник. Цим вони демонстрували свою антипатію до юнаків, а парубки з'ясовували – чи варто приходити до її родини колядувати, чи взагалі засилати до неї сватів.

На жаль, з етнографічних польових матеріалів і спогадів респондентів [8]. ми не можемо розкрити етнічну методологію висловлювання молоді своєї симпатії одного до одного та методи оприлюднення громаді своїх серйозних почуттів під час святкування Чесандена. Наприклад: за спогадами Мілевої Надії Гаврилівні (дівоче прізвище Далакова, 14.03.1934 – 22. 08. 2005 р.р.) вона познайомилась зі своїм майбутнім чоловіком – з Мілевим Степаном Васильовичем (01.06. 1922 – 15.08. 1999 рр.) на полі винограднику. Вони сподобались один одному і хлопець з с. Новоселівки Кілійського району, Одеської області почав щонеділі приїжджати до неї в гості в Суворово, Ізмаїльського району, Одеської області. Оскільки в ті часи, це було неприйнятно, люди казали, що дівчина гуляща. Тоді парубок приїхав на велике свято Андреевден показати всім мешканцям села Суворово, що його почуття серйозні і він налаштований з нею одружитися. Дівчина оприлюдньо виявила свою симпатію та згоду, не чепивши йому часнику, а через три місяці вони зіграли весілля [8, 2. Мілева С.В.].

У тих болгарських селах, які перебували поблизу українських селищ (наприклад, в Запорізькій області, під Одесою), цей день відзначався «гуляннями» молоді. Юнаки висловлювати своє невдоволення батькам дівчат, у яких дочки не хотіли виходити на вулицю або їх не пускали батьки заміж. Вони знімали з петель хвіртки, ла-

мали стільці на вулиці – тобто, за етнотрадиційними законами, саме в цей день вони мали право покарати батьків дівчини, візуальними для односельців, матеріальними збитками. Однак, «солом'яним парубкам» та «старим дівкам», які навмисно не бажали одружуватися – колодку не в'язали, як то прийнято було наказувати таких особистостей в українських селах.

Дівчата ворожили на заміжжя: пекли прісні коржі (балабушки) і згодовували їх собакам. Для їх приготування необхідно було принести ротом воду з трьох колодязів. Хлопці підстерігали і всіляко смішили їх – якщо дівчина розсміється, то вона мала знову йти за водою. При цьому ворожінні стежили: як і в якій послідовності собака з'їсть балабушку, так і її господиня вийде заміж. Наприклад: якщо собака жадібно з'їсть балабушку першою – дівчина першою вийде заміж, а як що потягне в дальній кут – то дівчина вийде за хлопця з іншого села. Найстрашніше для дівчини було – якщо собака просто надкусить балабушку.

Слід звернути особливу увагу на те, що у багатьох народних шлюбних традиціях, де дівчина мала право сама обирати собі пару, зокрема і у сусідів-українців, вважали дівчину гулящою, як що вона зустрічалася з парубком з іншого поселення, оскільки він належав до «чужої» громади, і відповідно жив за законами «своїї» громади, а значить закони громади дівчини не мали над ним сили, і громада дівчини, відповідно не мала реальних важелів та достатньо повних повноважень щодо врегулювання між ними стосунків. Крім того, дівчина після весілля мала жити в родині чоловіка, тобто в іншій громаді, а значить і в нових соціальних умовах, до яких треба було молодиці адаптуватися, а значить пережити додатковий соціальний стрес. Тому санкціонування таких шлюбних пар сприймали насторожено, навіть коли знали, що обранець дівчини з благополучної родини. Нині вважається пріоритетним толерантність і осуджується расизм, однак така думка продовжує регулярно висловлюється в сучасному суспільстві, у більшості випадків, завуальовано або підсвідомо, особливо коли це стосується одруження людини, якій від щирого серця бажують благополуччя.

У дні святкування православних святих *Варвари, Сави і Никулден* – 17, 18 і 19 грудня існувала сувора заборона на домашню роботу. Мабуть нині було би дивним побачити господарів, які б щодня свята, за традицією ретельно обмазували власні ворота медом, а на порогах малювати хрести. Однак і нині на кожен день печуть медові коржі або прісні млинці, змазують їх медом і пригощають родичів та сусідів, висловлюючи таким чином свою повагу, турботу і любов. А на Никулайден обов'язково готують ще і рибну вертуту (рибник), яку

розрізають і роздають по шматочку всім присутнім в будинку. Святих Варвару та Саву шанують як пророків здоров'я, а святого Миколая, як покровителя мандрівників [10; с.88; 14].

Традиції святкування *Егнажден* (*Игнажден* – 2 січня) залишилися у пам'яті носіїв традиції. Це свято вважається святом домашньої живності, перш за все – птиці. Тому працювати заборонялося, особливо жінкам в'язати – «щоб циплято не крутило» [8, 1. Єфименко О.Г.]. Напередодні зплітали з соломи гніздо, в нього клали яйце і залишали на столі в парадній кімнаті житлового будинку. В день свята, з ранку ніхто не виходив з дому, поки хто – не будь не завітає в гості. Першого гостя саджали на солому з яйцем, вважаючи, що кури будуть добре нестися. Потім гніздо відносили на куряче сідало. Кожен, хто заходив у цей день в гості, повинен був прийти з соломинкою або паличкою, які склалися господарями в це гніздо. Тобто, навідавшись у гості, людина привносила свій сакральний внесок щодо майбутнього добробуту в господарстві родини, до якої завітала. Нині такі ритуали виконуються, як забава і є цікавим сюжет до фольклорних театралізацій.

Один з улюблених, не тільки для віруючих, в православному календарі, є свято Різдво (*Колда, Коляда* – 7 січня). Це свято присвячується дому, родині, покійним предками. До цього свята готувалися і нині готуються з задоволенням та задалегідь: в будинку, у дворі наводять порядок, випікають круглі калачі-плетінки. Дівчатка та хлопчики, починаючи ще з дошкільного, та переважно підліткового віку, – майбутні коледари, під наглядом старших, розучують пісні релігійного змісту, що оповідають про народження Ісуса Христа, прикрашають шапки червоними стрічками та квітами, виготовляють зірку та спеціальну жердину для нанизання калачів.

Починають Різдво святкувати 6 січня. Цілий день заклопотані підготовкою вечірньої трапези: замішували і випікали обрядовий хліб, який зверху обов'язково прикрашали різними фігурами, випікали калачі для обдаровування колядників, готували постні страви, яких мало бути сім, дев'ять або дванадцять. За традицією, на святий вечір стіл накривали всім тим, що виробляється у господарстві: варене жито, фарширований перець з рисом, голубці з виноградних листків, горіхи, вино. У вечорі вся сім'я збирається за столом і кожен повинен був спробувати усі страви вечері, щоб йому щастило. Всім членам сім'ї роздавали по голівці часнику, щоб «полегшити пологи Богородиці». Стіл залишаються накритим цілу ніч. Усі чекають ночі Коляди. А вже 7-го січня весь день балують себе смаченьким.

На святий вечер майже всі будинки в селі обходять святково одягнені ватаги коледарів. На чолі з отаманом ватаги, вони підходять до будинку, несучи зірку з іконою, дзвіночки (трака, чан) і жердину для калачів, з таким привітанням до господарів:

*Ставай, ставай нине,
Ставай господине,
Чи ти додаха
Добри гости,
Гости коледари!* [10; с. 89].

Варіант:

Стани, станенине
(пее се на стопанина)

Бърз марш

Ста-ни ми ста-не-ни-не, ни-не, гос-по-ди-не, че ти и-пат доб-ри гос-ти.
ста-ни ми ста-не-ни-не, ни-не, гос-по-ди-не.

Варіант:

*Стани ми, станенине, *нине, господине**.
И ти носят добри дари:
Овците се обагнали,
се агънца ваклушали.
Козите се окозили,
се козлета със рожета.
Кобилки се окончили,
се кончета бегунчета.
Колко здравец на планина,
Толко здраве на тази къща!* [9, с. 134-135].

Наведені приклади наспів-формули є одними з найпоширених у культурному просторі болгар України, про що яскраво свідчать чисельні її репрезентації та коментарі до них в мережі Інтернет. При цьому, слід звернути увагу, що поетичні тексти наспів-форми, могли відрізнитися навіть у межах одного поселення. Така тенденція пояснюється, перш за все, тим, що нині носії традиції та її вторинні репрезентатори живуть в технологічно-глобалізованому суспільстві та знаходяться в умовах, більш-менш активного, натиску сучасного мультикультурного, не лише просвітянського, інформаційного поля.

За традицією, дітей-коледарів дякують калачами, а також пригощають солодощами та дають гроші. [10; с. 89]. Слід звернути увагу, на те, що в молдавських селах, таких як Фурманівка, Кілійського району, Одеської області; с. Крутоярівка, Білгород – Дністровського району, Одеської області; с. Червоний Яр, Кілійського району, Одеської області – коледарі ходять 7 січня.

По розповідям носіїв традиції старшого покоління [8; 14], юнаки, яким настав час одружуватися і вже мали дівчину на видані, на передодні свята домовлялися з нею про те, що прийдуть колядувати, а дівчата в свою чергу, мали постаратися як змога краще випекти та прикрасити коровай. Тобто, парубки переодягалися у новий одяг, збиралися у гурт 10-15 колядників (див. фото 4) [16], обирали так званого керівника – «Станеник» або «Цар», якому доручалося нести гарну узорчату пляшку з вином «бьклиця», коровай та гроші. За традицією, дружина заходили колядувати тільки туди, де живуть їх дівчата. Входять у двір, вони виконували колядку, а закінчивши спів – головний колядник стукав у двері будівлі та звертається до господаря з питанням, чи можна увійти у хату. Батьки дівчини мали право не пускати колядників, якщо залицяльник дочки був їм не по душі. А як що хазяїн згоден був прийняти колядників, він відчиняв двері та запрошував у приміщення (див. фото 5) [16], де колядники обов'язково заспівували ще одну колядку – це така своєрідна святковоритуальна згода щодо майбутнього сватання. Слід підкреслити, що за проханням хазяїна дома, мали виконати ще декілька [8; 14], такі як:

Колада «Млада мома двора мите»

1. Млада мома двора мите

Наспів-формула, що повторюється після кожного заспіву:

На Иван вечер Коладеле.

Пуд син облак над бял камак

На Иван вечер Коладеле.

2. Двора мите сас митличка,
3. Стола реди гости чака
4. Гости чака коледаре
5. Кулидари – сватовници
6. Сватовници – изгледници
7. Ей на здраве малка мома

(Записано у Панова К.Д. – 1943 г.р) [16].

Колада «Рано рани добра юнак»

1. Рано рани добра юнак

Наспів-формула, що повторюється після кожного заспіву:

*Ей, добри Коладеле.
По Данюви равни двори
Младо Данё Коладеле.*

2. Наранигу с чист бял урис
3. Напоигу с роїну вину
4. Юбседлагу с жылту седло
5. Че си утиди татак долу
6. Татак долу у момини
7. Той подсвирна кон подцвилна

(Записано у Панова К.Д. – 1943 г.р) [16].

Колада «Разбуляса Дойняна мома»

1. Разбуляса Дойняна мома

Наспів-формула, що повторюється після кожного заспіву:

Дойнеле, момнеле. Коладеле.

2. Среди зима по Колада
3. Тя си иска жылта дюля
4. Жылта дюля листом грозди
5. Ут де зачу Дойнено либе
6. Чи си метна тынку сукно
7. Чи си брыкна куюм джобуви
8. Чи си звади златни ключу ви
9. Чи си уключи темни сараи
10. Чи си іскра ранено конче
11. Нахрани гу, напуи гу

12. Убюзда гу с ина юзда
13. Уптегна гу, врасседлагу
14. Врасседлагу с едно седло
15. Чи си утиди татак долу
16. Татак долу на голям пазар
17. Чи си потрыси жылта дюля
18. Жылта дюля листом грозди
19. За дюлята двеста дати
20. За гроздиту триста дати
21. Чи си утиди у Дойнини
22. У Дойнини пред вартата
23. Той пульпа кон путропа
24. Той пудсвирна кон пудцилна

(Записано у Хаджи В.Д. – 1919 р.н.) [16].

Взимку також й нині продовжують святкувати «Сурва» або (*Василуєден*) – 14 січня, *Иордановден*, *Гуляма Аязма* або *Кръстовден* (19 січня), *Ивановден* (20 січня), *Бабинден* (21 січня) – яким закінчувався колядний цикл свят, *Симион*, *Симионскиден* (1 лютого), *Трифон Зарезан*, *Трион*, *Триун Зарезан* (14 лютого), а на *Харлам(ний)* (23 лютого) і *Влас* (24 лютого) – закінчувалися великі зимові свята та наступав період потепління, пробудження природи – зустрічали весну з Маслиниці. І так протягом року, згідно календарю та важливим родинним подіям, таким як весілля, народження, похорони, тощо, протягом століть болгарський народ України ретельно зберігав етнодуховні здобутки своїх предків, які і нині мають дуже важливе значення в житті людини, як ефективна складова виховання, спілкування та самовдосконалення.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Bulgarian National Folklore Ensemble Philip Kutev [Електронний ресурс] / © 2005-2016 CollegiumMusicum.org. All rights reserved // Collegium Musicum. – Режим доступу : <http://www.collegiummusicum.org/?cat=34>

2. Bulgarian Wedding Mira i Slavi [Електронний ресурс] / Stoimen Stoimenov // Опубликовано : 18 авг. 2014 г.; Категория : Люди и блоги; Лицензия : Стандартная лицензия YouTube. – Режим доступу : <https://www.youtube.com/watch?v=pxjbBWd94v0>

3. GLORIA [Bulgaria] – Merry Christmas [Електронний ресурс] / Vesela

Koleda – Rayner Music/ [Електронний ресурс] / GLORIA Bulgaria // Опубликовано : 25 дек. 2013 г.; Категория : Музыка; Лицензия : Стандартная лицензия YouTube. – Режим доступа : https://www.youtube.com/watch?v=_u3BeC497TM;

4. Болгарський гурт [Електронний ресурс] / Ethno/Folk. CD 1. Традиційна народна музика. Тривалість: 01:41:08. // Етно-фестиваль 2005 р. «Країна мрій» (2CD) (2005) [APE] | Ethno/Folk; CD 1. Традиційна народна музика; CD 2 Етно-рок. – Київ: Видавець «Країна мрій», 2005. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – (NEC DVD_RW ND-4550A). – Систем. Вимоги : Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

5. Българите в Северното Причерноморие. Изследования и материали. – Т.1- 12. – Одеса – Велико Търново, 1992-2013.

6. География болгар в Украине [Електронний ресурс] / Общественная организация «Болгарское народное собрание». Режим доступа : <http://ua-bg.com/bessarabian-bulgarians/>

7. Док. фильм 1968 года про с. Огородное (из архива) [Електронний ресурс] / Петр Болгар // Опубликовано: 10 мар. 2013 г.; Категория: Фильмы и анимация; Лицензия : Стандартная лицензия YouTube. – Режим доступа : https://www.youtube.com/watch?v=nup_MnlBJrs

8. Етнографічні матеріали багатонаціонального села Новоселівка, Кілійський район, Одеська область., яке було засноване в 1819 році переселенцями із Добруджи та села Новачево Сливинського округу Болгарії і первинно мало назву Енікію. Респонденти : 1. Єфименко Олена Георгіївна (14.01.1951 р.н.); 2. Мілева Світлана Василівна (05.02.1972 р.н.); 3. Петрова Олена Володимирівна (24.05.1951 р.н.). Записала: Мілева, Н. В. (липень-серпень 2016 р.).

9. Извор на красота и родолюбие. Народно творчество в детските градини и в начал ното училище / Съставители И. Койнаков, Р. Кацарова. – София: Просвіта, 1994. – 206 с.

10. Киссе, А. И. Възраждане на българите в Украина. Очерци. / Антон Иванович Киссе; Главный редактор А. А. Таубеншляк. – Одеса: Изд-во «Optimum»/ – 2006, – 288с., ил.

11. Лот Лориен и Теодосий Спасов – Капитан Петко Воевода [Електронний ресурс] / Лот Лориен и Теодосий Спасов // Ethno Jazz. Album Европейская перспектива- Хельсинки, Финляндия. 2005 – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор.; 12 см. – (S&V 088, Stereo & Video 08'2005. Datamate Oy). – Систем. Вимоги : Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Назва з титул. екрану.

12. Мастер класс по болгарской народной музыке и танцу. [Електронний

ресурс] / Творческое Объединение «Триумф» // Опубликовано : 11 авг. 2014 г.; Категория : Люди и блоги; Лицензия : Стандартная лицензия YouTube. – Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=iN0a5Y8nWzw\>;

13. Мастер-класс: Играю на всех народных болгарский инструментах! [Электронный ресурс] / Сергей Кравченко // Опубликовано : 5 сент. 2016 г.; Категория : Музыка; Лицензия : Стандартная лицензия YouTube. – Режим доступа : <https://www.youtube.com/watch?v=dDA8qA--Nh0>;

14. Мілева, Н. В. Матеріали фольклорної практики (липень-серпень 2010 р.) з Новоселівка, Кілійського району, Одеської області [Рукопис] / Н. В. Мілева; Науковий керівник : М. А. Нікіруй. - Білгород-Дністровськ : Вищий навчальний комунальний заклад «Білгород-Дністровське педагогічне училище», 2010.

15. О конгрессе. Всеукраинска обществена организация «Конгрес на българите в Украина» [Электронный ресурс] / «Конгресс Болгар Украины» © 2016 // Конгресс Болгар Украины Ние пазим българското! – Режим доступа : http://kbg.org.ua/?page_id=30

16. Приватний архів Петрової Е. В. (24.05.1951 р.н.) – вчителя болгарської мови Новоселівської ЗОШ села Новоселівка, Кілійського району, Одеської області.

17. Щербіна, І. В. Етномузична культура болгар України в сучасних умовах глобалізації / І. В. Щербіна // Матеріали до української етнології: щорічник. Збірник наукових праць. Вип. 11 (14). / [голов. ред. Г. Скрипник]; НАНУ, ІМФЕ ім. М.Т. Рильського. – К., 2012. – С. 257-263.

Фото 1. Музей болгарської культури Новоселівської ЗОШ, села Новоселівка, Кілійського району, Одеської області. Експонати подаровані Мілевою Надією Гаврилівною (14.03.1934 – 22. 08. 2005 рр.) [8].

Фото 2. Музей болгарської культури Новоселівської ЗОШ, села Новоселівка, Кілійського району, Одеської області. Експонати подаровані Мілевою Надією Гаврилівною (14.03.1934 – 22. 08. 2005 рр.) [8].

Фото 3. Кунчева – Доага Варвара Федорівна (1933 р.н.) с. Новоселівка, Кілійський район, Одеська область. З фотоальбому Кунчева – Доага В. Ф. [14].

Фото 4. Дружина колядників. с. Новоселівка, Кілійський район, Одеська область. [16].

Фото 5. Привітання колядників. с. Новоселівка, Кілійський район, Одеська область. [16].